THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
542 DUNDAS ST. WEST. Telephone Trinity 6830-6831
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913

די פאליטישע וואך

אמאל איז עס געווען דער ערשטער מאי, פאר וועלכען איירא̈פע און די וועלט האט זיך געשראקען, אין די לעצטע יארען אבער האט דער ערשטער אויגוסט פארגומען זיין פלאץ.

איינגעפירט האבען עס די קאמוניסטען, און עס זאל הייסען אז דאס דארף זיין דער אינטערנאציאנאלער אנטי־מלחמה טאג, אבער מער ווי אין רוסלאנד פילט זיך ניט דער טאג, און אפילו אין רוסלאנד גופא איז ער מער א טאג פון מיליטאריזם, פון סאוויעטישען מיליטאריזם, ווי אן אנטי־מלחמה טאג.

אבער מאסקווע גיט באפעלען, און די קאמוניסטען פון דער וועלט זוכען זיי אויסצופאלגען. מומלעט מען די עטליכע טעג פאר דעם ערשטען, אז מען גיט איבערקערען וועלטען, און פארשטייט זיך, אז עס ענדיגט זיך מיט א פיאסקא, אבער דערווייל ווארפט עס אן א שרעק, און עס גיט איבער ראא̈ א געלעגענהייט דער פאליציי אין דער ארמיי צו קלינגען מיט די שווערדען, און צו דערגרייכען פונקט דאס פארקערטע, מער איינצופלאנצען מיליטאריזם ווי פארשפרייטען אנטי־מלחמה פראפאגאנדע.

שרעקט מען זיך אין געוויסע קרייזען די עטליכע פאר אויגוסט־טעג, אבער דאס לעבען בכלל גייט מער אדער ווייניגער מיט'ן גארמאלען גאנג, און אין דער צייט, ווען אין פאריז, למשל, זענען פארגעקומען די העפטיגסטע צוגריסונגען פאר די געפלאנטע קאמוניסטישע אנטי־מלחמה דעמאנסטראציעס, איז אין דער זעלבער פאריז פארגעקומען א געריימע קאנפערענץ פון אויטאמאביל־פאבריקאנטען פון פארשיידענע לענדער, און כאטש די פארהאנדלונגען זענען געווען געהיימע, דערווייסט מען זיך אבער, אז עס איז באשלאסען געווארען צו פארלאנגען פון די איירא̈פייאישע מלוכות איינצופירען א קוואטא פאר אמעריקאנער אויטאמאביליען.

אחוי הויבט שוין אן אנצונעמען א רעאלע פארם דער עקאנאמישער קאמף געגען אמעריקע, וואס איז אן אפצאל פאר אמעריקע'ס איינגעפירטע הויכע טאריפען.

אמעריקע איז ניט קיין מיטגליעד אין דער פעלקער־ליגע, זי וויל זיך האלטען פון דערווייטענס, איינשליסענדיג זיך אין דער מאנראו דאקטרין, אבער איר עקאנאמישע פאליטיק שלעפט איר אלץ מער אריין, ווייל מען קען הייניגע צייטען מער ניט אפטיילען די עקאנאמיק פון דער פאליטיק.

און ניט אומזיסט ווערען די קאנאדער וואלען פון לעצטער וואך אזוי שטארק און הייס דיסקוטירט. סאי אין די פאראייניגטע שטאטען און סאי אין ענגלאנד, ווייל מיט דער דאזיגער פאליטיק זענען פארבונדען וויכטיגע עקאנאמישע פראגען.

אין זיליאמסטאון, מאס., קומען יעצט פאר די יערליכע זיצונגען פון דעם אינסטיטוט פאר פאליטיק, און אויף די דאזיגע זיצונגען רעדט מען ניט וועניג וועגען די דאזיגע באציאונגען, וואס טראגן דעם אמעריקע'ס אינטערעסען זענען אזוי ענג פארבונדען מיט אייראפע, פרובירט זי זיך דאך האלטען ווייט, ווי למשל, פון דער פעלקער־ליגע.

און פראפעסאר סי. ביירנס פון דעם לאנדאנער אוניווערזיטעט איז נאך געגאנגען ווייטער. און אין זיינער א רעדע אין ווילליאמסטאן דערקלערט, אז אמעריקע'ס איינפלוס אין אייראפע העלפט נאר צו קארפופטירען אייראפע.

* * *

און ארעסטען אין אינדיע קומען ווידער פאר, טראץ אלע רייד וועגען פארהאנדלונגען און פריעדען. קומען אן פרישע ידיעות וועגען ארעסטען פון גאנדי'ס מענשען. און אין לאנדאן גופא, וואו עס דארף פארקומען די געפלאנטע קאנפערענץ וועגען אינדיע, גייט אויך אלעס ניט צו גלאטיג.

פרעמיער מעקדאנעלד וויל ניט האבען סער דזשאן סיימאן אויף דער קאנפערענץ. האט סער אוסטען טשעמבערליין געוואלט אויפהויבען די פראגע אין פארלאמענט (איידער דער פארלאמענט האט זיך נאך לעצטע וואך געשלאסען) אבער אויף סער סיימאנס בקשה האט ער עס ניט געטאן.

קיין מאטיווען פאר דעם ווערען ניט אנגעגעבען פון ביידע זייטען, אבער סבות זענען זיכער פאראן.

און דערווייל איז די מעקדאנעלד רעגיערונג פארנומען ניט נאר מיט אינדיע, נאר אויך מיט מצרים, וואו דער אינערליכער סכסוך איז א גאנץ ערנסטער.

א טרויעריגער גרוס

אין די קפ"אי ידיעות", וועלכע דערשיינען אין תל אביב, געפינען מיר אן אויסצוג פון א לעקציע, וואס ח. נ. ביאליק האט לעצטענס געהאלטען אין ירושלים. ווען דער באריומטער דיכטער, רעדענדיג וועגען גורל פון די העברייאישע שרייבער האט צווישען אנדערעס געזאגט:

"דער העברייאישער שריפטשטעלער און די העברייאישע ליטעראטור אין די אלע, וואס שאפען די אידישע קולטור זענען געווארען ווי קבצנים און זיי ניט־געבעטענע געסט אויף א חתונה. איך האב מורא צו זאגען די סיבה, אבער דאס איז א פאקט, און זינט ס'איז אויפגעקומען דער פאליטישער שער ציוניזם, איז די ליטעראטור ווי פארשטויסען געווארען אין א זייט — פון אגהויב איידעל, און דאן איז זי ביסלאכווייז פארטריבען געווארען ניט נאר פון'ם צענטער, נאר אויך פון'ם קרייז און אט־אט איז זי שוין אויף יענער זייט גרענעץ.

"ווען ניט די ליטעראטור וואלטען מיר דאך ניט דערגרייכט צו דער איצטיגער צוניסטישער אויפלעבונגס־תקופה. די גאנצע ליטעראטור אין פארלויף פון 150 יאר איז דאך געווען א צוגרייטונג צו אונזער רענעסאנס־תקופה. ווער עס פארשטייט דאס ניט — איז א סימן, אז זיינע פיס זענען קיינמאל ניט געשטאנען אויפ'ן בארג סיני פון דער העברייאישער ליטעראטור. און אפילו די שרייבער פון דער השכלה צייט, ווען באטראכט זיי אלס נים־נאציאנאלע, האבען אונז געגרייט און געפירט צום איצטיגען מצב. אין זאך קאן דאך קיינער ניט לייקענען, אז פון סמאלענסקין און ווייטער איז די העברייאישע שפראך געווען די איינציגע, וואס האט געלויטערט דאס פאלק, און האט אונז דערבראכט ביז'ן אויפלעבען, ווייל זי איז געווען די פ י ר ע ר י ן, און אויב דער אידישער ציוניזם און זיין ליטעראטור זענען אצינד געווארען שמשים פון דער באוועגונג — איז דאך דאס די סיבה, וואס האט אפגעציגען די אויפטערקזאמקייט פון דער ליטעראטור, וואס האט אן איינענעם ווערט, וואס טראגט אין זיך אייביגע אידעאלען, וואס דינט אלס אויסדרוק פאר אלע פארבארגענע איבערלעבונגען פון דער גאציע".

[redacted]

און ח. נ. ביאליק זעצט פאר, אז: —

"די ליטעראטור, וואס האט אונז באגלייט אין אלע לענדער, איז דוקא אין ארץ ישראל צוגעקוועטשט געווארען צו דער מזוזה פון טיר און איז געווארען א שמש ביי פארטייען און באוועגונגען פאר אגיטאציע. זי איז פון צענטער פאראנגט געווארען, און זי פארנעמט ניט קיין פלאץ אין ח א ר־צ ע ן און מען פילט זי קיום".

עס איז א טרויעריגער גרוס, און וועגען א וויכטיגין ענין. צו וועלכען מען טאר זיך ניט באציען לייכטזיניג.

איז א קאלאניע אין קרים האט טען גע־כאפט אן אנטלאפע־נעם ווארשעווער מאן

פון ווארשא שרייבט מען וועגען פאלגענדער אינטערעסאנטער געשיכטע:

הארט פאר'ן קריעג האבען זיי חתונה געהאט. ער, יונה אפסקאל, א בחור א פארדיענער פון ראדזין, און זי, לאה פעלדמאן, א שעהן מיידעל פון ווארשא. ווי דער שטייגער איז, קיין אפיציעלע חתונה אקטען האבען זיי ניט געמאכט, דען צו וואס דארף מען דען האבען חתונה אקטען ביי א גוט פאמיליען לעבען?

דערווייל איז אויסגעבראכען די וועלט מלחמה און "פאניע" האט מאבאליזירט יונה'ן און איהם אוועקגעשיקט קעמפען מיט'ן דייטש. די ערשטע צייט האט ער געבענקט אהיים צו זיין פאמיליע נעסט און געשריבען האט ער הייסע ליעבעס בריעף צו זיין שעהן יונג ווייבעל. זיין בענקעניש אהיים איז שנעל פאראיבער. א יאהר, צוויי און יונה האט פון זיך גאר־נישט געלאזט הערען. לאה פעלדמאן איז געווארען א יונגע עגונה, אזוי זענען ארי־בער זעקס יאהר.

מיט אכט יאהר צוריק באקומט לאה פעלדמאן אונערוואַרטעט א בריעף פון איהר פארפאלענעם מאן, און אלס איך שמחה איז גרוס, אויס עגונה! יונה טוהט שרייבט, אז ער בענקט אהיים און פארלאנגט פון דער ווייב ניט מעהר, ווי זי זאל איהם אויסארבייטען פאפירען, אז ער איז א פוילישער בירגער.

לאה פעלדמאן האט זיך אוועקגע־לאזט איבער אלע אמטען, זי האט אנגע־ווענדעט אלע השתדלות'ן, זי האט קיין פאלאר אויך ניט געזעלאלוועט, און האט געהאפט, אז אט אט און איהר באשער־טער וועט צו איהר צוריקקומען. דערווייל זענען אריבער וואכען, א בריעף אהער א בריעף אהין, א דאלאר דא א דאלאר דארט. עס האט איהר שוין אפגעקאסט גאנצע 40 דאלאר און די נויטיגע פאפי־רען פאר איהר מאן האט זי נאך אלץ ניט בעקומען.

יונה'ן האט דערעסען צו ווארטען אויף זיינע פאפירען פון ווארשא און ער איז דערווייל ווידער נעלם געווארען. מען האט איהם נאכהער געפונען אבער איז א צווייט מאל און א דריט מאל נעלם גע־ווארען.

פארגיגן ווינטער בעקומט דאס ווייב בען די פאמיליע מענשען געמאכט שטו־לערהייט א רעוויזיע אין די קעשענעס פון זייער צוקונפטיגען קרוב און דא האבען זיי געפונען די קארעספאנדענץ פון זיין ווייב לאה פעלדמאן. מען האט דעם יונ־געמאן ניט אפגעלאזט, מען האט איהם גענומען אויפ'ן צימבעל ביז ער האט זיך מודה געווען אז ער האט א ווייב אין וואַרשא. איצט, ווערט ווייטער מיטגע־טיילט אין בריעף, האלטען די קאלאניס־טען יונה פאסקאלען ביים עהרען ווארט אז ער וועט פון דער קאלאניע ניט נעלם ווערען ביז וואנען ער וועט ניט געבען קיין גט זיין ווארשאווער ווייב.

און מען גלייבט איהם ביי זיין עהרען ווארט! און מען זאגט נאך, אז עס איז ניטא קיין יושר אין סאוויעט רוס־לאנד?!

די פאליטישע וואך

אמאל איז עס געווען דער ערשטער מאי, פאר וועלכען איירא̈פע און די וועלט האט זיך געשראקען, אין די לעצטע יארען אבער האט דער ערשטער אויגוסט פארגומען זיין פלאץ.

איינגעפירט האבען עס די קאמוניסטען, און עס זאל הייסען אז דאס דארף זיין דער אינטערנאציאנאלער אנטי־מלחמה טאג, אבער מער ווי אין רוסלאנד פילט זיך ניט דער טאג, און אפילו אין רוסלאנד גופא איז ער מער א טאג פון מיליטאריזם, פון סאוויעטישען מיליטאריזם, ווי אן אנטי־מלחמה טאג.

אבער מאסקווע גיט באפעלען, און די קאמוניסטען פון דער וועלט זוכען זיי אויסצופאלגען. מומלעט מען די עטליכע טעג פאר דעם ערשטען, אז מען גיט איבערקערען וועלטען, און פארשטייט זיך, אז עס ענדיגט זיך מיט א פיאסקא, אבער דערווייל וואַרפט עס אן א שרעק, און עס גיט איבער ראא̈ א געלעגענהייט דער פאליציי אין דער ארמיי צו קלינגען מיט די שווערדען, און צו דערגרייכען פונקט דאס פארקערטע, מער איינצופלאנצען מיליטאריזם ווי פארשפרייטען אנטי־מלחמה פראפאגאנדע.

שרעקט מען זיך אין געוויסע קרייזען די עטליכע פאר אויגוסט־טעג, אבער דאס לעבען בכלל גייט מער אדער ווייניגער מיט'ן גארמאלען גאנג, און אין דער צייט, ווען אין פאריז, למשל, זענען פארגעקומען די העפטיגסטע צוגריסונגען פאר די געפלאנטע קאמוניסטישע אנטי־מלחמה דעמאנסטראציעס, איז אין דער זעלבער פאריז פארגעקומען א געריימע קאנפערענץ פון פארשיידענע לענדער, און כאטש די פארהאנדלונגען זענען געווען געהיימע, דערווייסט מען זיך אבער, אז עס איז באשלאסען געווארען צו פארלאנגען פון די אייראפייאישע מלוכות איינצופירען א קוואטא פאר אמעריקאנער אויטאמאביליען.

אחוי הויבט שוין אן אנצונעמען א רעאלע פארם דער עקאנאמישער קאמף געגען אמעריקע, וואס איז אן אפצאל פאר אמעריקע'ס איינגעפירטע הויכע טאריפען.

אמעריקע איז ניט קיין מיטגליעד אין דער פעלקער־ליגע, זי וויל זיך האלטען פון דערווייטענס, איינשליסענדיג זיך אין דער מאנראו דאקטרין, אבער איר עקאנאמישע פאליטיק שלעפט איר אלץ מער אריין, ווייל מען קען הייניגע צייטען מער ניט אפטיילען די עקאנאמיק פון דער פאליטיק.

און ניט אומזיסט ווערען די קאנאדער וואלען פון לעצטער וואך אזוי שטארק און הייס דיסקוטירט. סאי אין די פאראייניגטע שטאטען און סאי אין ענגלאנד, ווייל מיט דער דאזיגער פאליטיק זענען פארבונדען וויכטיגע עקאנאמישע פראגען.

אין זיליאמסטאון, מאס., קומען יעצט פאר די יערליכע זיצונגען פון דעם אינסטיטוט פאר פאליטיק, און אויף די דאזיגע זיצונגען רעדט מען ניט וועניג וועגען די דאזיגע באציאונגען, וואס טראגן דעם אמעריקע'ס אינטערעסען זענען אזוי ענג פארבונדען מיט אייראפע, פרובירט זי זיך דאך האלטען ווייט, ווי למשל, פון דער פעלקער־ליגע.

און פראפעסאר סי. ביירנס פון דעם לאנדאנער אוניווערזיטעט איז נאך געגאנגען ווייטער. און אין זיינער א רעדע אין ווילליאמסטאן דערקלערט, אז אמעריקע'ס איינפלוס אין אייראפע העלפט נאר צו קארפופטירען אייראפע.

* * *

און ארעסטען אין אינדיע קומען ווידער פאר, טראץ אלע רייד וועגען פארהאנדלונגען און פריעדען. קומען אן פרישע ידיעות וועגען ארעסטען פון גאנדי'ס מענשען. און אין לאנדאן גופא, וואו עס דארף פארקומען די געפלאנטע קאנפערענץ וועגען אינדיע, גייט אויך אלעס ניט צו גלאטיג.

פרעמיער מעקדאנעלד וויל ניט האבען סער דזשאן סיימאן אויף דער קאנפערענץ. האט סער אוסטען טשעמבערליין געוואלט אויפהויבען די פראגע אין פארלאמענט (איידער דער פארלאמענט האט זיך נאך לעצטע וואך געשלאסען) אבער אויף סער סיימאנס בקשה האט ער עס ניט געטאן.

קיין מאטיווען פאר דעם ווערען ניט אנגעגעבען פון ביידע זייטען, אבער סבות זענען זיכער פאראן.

און דערווייל איז די מעקדאנעלד רעגיערונג פארנומען ניט נאר מיט אינדיע, נאר אויך מיט מצרים, וואו דער אינערליכער סכסוך איז א גאנץ ערנסטער.

צו די ליעבהאבער פון דער העברייאישער ליטעראטור איהרע שעפער און לעזער

מיט א יאהר צוריק איז ווידער גע־מאכט געווארען דורך דעם קאמיטעט פון דעם פארבאנד פון די העב־רייאישע ליטעראטען אין ארץ־ישראל דער נסיון אויפצושטעלען א ליטעראַרישע טריבונע, וועלכע עס זאל באלאנגען דעם שרייבער זעלבסט, וואס זאל זיין א איי־גען רשות, איינגאנצען געווידמעט די אינ־טערעסען פון זיין שעפונג, א פרייע טרי־בונע וועלכע איז ניט אפהייניגיג פון פאר־שיידענע ארויסגעבער, וועלכע פאלט ניט אונטער דער ווירקונג פון פאליטישע שא־טירונגען וואס שטיצען איהם, א צענ־טראלע טריבונע פאר דער העברייאישער ליטעראטור, וואס פאראייניגט אלע העב־רייאישע צווייטע און צושפרייטע איבער אלע גלות לענדער ליטעראטען, וועלכע עס זוכען וועגען פאר דער ווייטערדיגער ענט־וויקלונג פון דער העברייאישער שעפונג — א טריבונע פון ליטעראטען פאר לי־טעראטור, און וואס נאר זיי זעלבסט האָ־בען דאס רעכט צו אנמערקען איהר ריכ־טונג נאך זייער פארשטאנד און זייערע באדערפענישען.

די ברייטע שיכטען פון די העברייר־אישע לעזער האבען די דאזיגע טריבונע אויפגענומען מיט גרויס צופרידענהייט. דער וואכענבלאט „מאזנים" האט זיך אין די ערשטע חדשים פון זיין עקזיסטענץ פארקויפט איבער צוויי טויזענט עקזעמ־לארען. די רעדאקציע האט געקראגען פיעל ברכה און דאנקבריעף פון העברייר־אישע לעזער אין אלע לענדער. אויך דער העברייאישער ליטעראט האט מיטגע־שטיצט די דאזיגע ארבייט. דאס ווערט באשטעטיגט דורך די 120 שרייבער וועל־כע עס האבען זיך באטייליגט ביז היינט אין „מאזנים". די לעזער, אזוי אויך די שרייבער, האבען גוט פארשטאנען אז א פרייע טריבונע, וואס איז א רשות היחיד פון דעם העברייאישען ליטעראט איז א צייט־נויטיגע־ענדיגקייט, וואס שאפט לע־בען און באוועגונג אין דער ליטעראטור, אויפצושטעלען א ליטעראַרישע טריבונע, וועלכע עס זאל באלאנגען דעם שרייבער זעלבסט, וואס זאל זיין א איי־גען רשות, איינגאנצען געווידמעט די אינ־טערעסען פון זיין שעפונג, א פרייע טרי־בונע וועלכע איז ניט אפהייניגיג פון פאר־שיידענע ארויסגעבער, וועלכע פאלט ניט אונטער דער ווירקונג פון פאליטישע שא־טירונגען וואס שטיצען איהם, א צענ־טראלע טריבונע פאר דער העברייאישער ליטעראטור, וואס פאראייניגט אלע העב־רייאישע צווייטע און צושפרייטע איבער אלע גלות לענדער ליטעראטען, וועלכע עס זוכען וועגען פאר דער ווייטערדיגער ענט־וויקלונג פון דער העברייאישער שעפונג — א טריבונע פון ליטעראטען פאר לי־טעראטור, און וואס נאר זיי זעלבסט האָ־בען דאס רעכט צו אנמערקען איהר ריכ־טונג נאך זייער פארשטאנד און זייערע באדערפענישען.

די ברייטע שיכטען פון די העברייר־אישע לעזער האבען די דאזיגע טריבונע אויפגענומען מיט גרויס צופרידענהייט. דער וואכענבלאט „מאזנים" האט זיך אין די ערשטע חדשים פון זיין עקזיסטענץ פארקויפט איבער צוויי טויזענט עקזעמ־לארען. די רעדאקציע האט געקראגען פיעל ברכה און דאנקבריעף פון העברייר־אישע לעזער אין אלע לענדער. אויך דער העברייאישער ליטעראט האט מיטגע־שטיצט די דאזיגע ארבייט. דאס ווערט באשטעטיגט דורך די 120 שרייבער וועל־כע עס האבען זיך באטייליגט ביז היינט אין „מאזנים". די לעזער, אזוי אויך די שרייבער, האבען גוט פארשטאנען אז א פרייע טריבונע, וואס איז א רשות היחיד פון דעם העברייאישען ליטעראט איז א צייט־נויטיגע־ענדיגקייט, וואס שאפט לע־בען און באוועגונג אין דער ליטעראטור, אויפצושטעלען א ליטעראַרישע טריבונע, וועלכע עס זאל באלאנגען דעם שרייבער זעלבסט, וואס זאל זיין א איי־גען רשות, איינגאנצען געווידמעט די אינ־טערעסען פון זיין שעפונג, א פרייע טרי־בונע וועלכע איז ניט אפהייניגיג פון פאר־שיידענע ארויסגעבער, וועלכע פאלט ניט אונטער דער ווירקונג פון פאליטישע שא־טירונגען וואס שטיצען איהם, א צענ־טראלע טריבונע פאר דער העברייאישער ליטעראטור, וואס פאראייניגט אלע העב־רייאישע צווייטע און צושפרייטע איבער אלע גלות לענדער ליטעראטען, וועלכע עס זוכען וועגען פאר דער ווייטערדיגער ענט־וויקלונג פון דער העברייאישער שעפונג — א טריבונע פון ליטעראטען פאר לי־טעראטור, און וואס נאר זיי זעלבסט האָ־בען דאס רעכט צו אנמערקען איהר ריכ־טונג נאך זייער פארשטאנד און זייערע באדערפענישען.

די ברייטע שיכטען פון די העברייר־אישע לעזער האבען די דאזיגע טריבונע אויפגענומען מיט גרויס צופרידענהייט. דער וואכענבלאט „מאזנים" האט זיך אין די ערשטע חדשים פון זיין עקזיסטענץ פארקויפט איבער צוויי טויזענט עקזעמ־לארען. די רעדאקציע האט געקראגען פיעל ברכה און דאנקבריעף פון העברייר־אישע לעזער אין אלע לענדער. אויך דער העברייאישער ליטעראט האט מיטגע־שטיצט די דאזיגע ארבייט. דאס ווערט באשטעטיגט דורך די 120 שרייבער וועל־כע עס האבען זיך באטייליגט ביז היינט אין „מאזנים". די לעזער, אזוי אויך די שרייבער, האבען גוט פארשטאנען אז א פרייע טריבונע, וואס איז א רשות היחיד פון דעם העברייאישען ליטעראט איז א צייט־נויטיגע־ענדיגקייט, וואס שאפט לע־בען און באוועגונג אין דער ליטעראטור,

נאך דעם, ווי אין ארץ־ישראל האט זיך געגרינדעט דער העברייאישער פען־קלוב, האט אונזער טריבונע געקראגען א נייע אויפגאבע. דער יסוד פון דעם ארץ־ישראל'דיגען פען־קלוב, נאך א לאנגען משא־ומתן צווישען זיינע גרינדער און די צענטרען פון די העברייאישע ליטע־ראטען אין דער וועלט, איז געבויט אויף אזא אופן, אז דער קלוב דינט אלס א ט ע ר ט א ר י ע ל ע ר צ ע נ ט ע ר טירונג פון דער דאזיגער ליטעראַרישער טריבונע, צו פארשטארקען איהר ליטע־ראַרישע ווערט דורך פערזענליכע מיט־אבריינונג, צו שטיצען אונז מיט עצות, און צו שאפען א שטענדיגען צוזאמענ־בונד צווישען די שעפער פון דער העב־רייאישער ליטעראטור, איהרע לעבהא־בער און לעזער.

די שלעכטע צייט, וואס מיר לעבען יעצט איבער, פארערט פון אונז, העברייר־אישע שרייבער און לעזער, לטובת דער העברייאישער קולטור און איהר שע־פונגס־נייסט, פריוויליגקייט און איבער־געבענהייט, פארגעסען די קליינליכע חשבונות, און שליסען די ריהען* ארום דער ליטעראַרישער טריבונע פון דעם פארבאנד פון די העברייאישע ליטעראַ־טען אין ארץ־ישראל.

מיר פארערען פון אייך הילף און שטיצע. אין אייערע הענט איז דער גורל פון דעם דאזיגען ארגאן, פארגרעסערט זיין טיראזש, כדי ער זאל זיך קענען שטעלען אויף די פיס. מיר האפען, אז די הילף וואס מיר בעטען פון אייך, וועט איהר אונז געבען מיט פארגעניגען.

דער צענטראלער קאמיטעט פון דעם פארבאנד פון די העברייאישע ליטעראטען אין ארץ ישראל: ח. נ. ביאליק — עהרען פארזיצענדער, י. ד. בערקאוויטש, צ. דיזענדרוק, ש"י עגנון, ש. צמח, ד' בנימין, א. בר־ראש, פ. לאכאווער, י. פינמאן, דר. א. א. קאבאק.

די איצטיגע לאגע פון דער כותל המערבי

(פון אונזער ספעציעלען קארעספאנדענט)
י. ל. וואלמאן (תל אביב)

די טאקטיק וואס דער "יודישער צר" האט אנגענומען לגבי די כותל המערבי מיסיע — ווייזט זיך ארויס פאר אויסער־געוועהנליך געלונגען. קיין יורידישע רעכט אויף דער כותל המערבי זעלבסט מאהנען מיר ניט, אונז געהט עס נאר בלויז אינ'ם רעכט אויף צו קענען אומגעשטערט קומען אהיר דאווענען פאר דער כותל המערבי, און דאס מיר זאלען דארפען קענען האל־טען אן ארון קודש מיט אלע איבעריגע דערצו געהערינע זאכען, ווי אויך עטליכע בענקלאך פאר עלטערע מענשען, וואס קענען ניט לאנג שטעהן אויף די פיס, און א פשיטא אז מיר מוזען דארטען האבען דאס רעכט אויפצוהענגען עפעס א פאר־הענגעל אז עס זאל דיענען אלס מחיצה צווישען די מאנסלייט און פרויען.

פאר וואס האבען מיר ניט פארגע־לענט מעהר גרעסערע טענות, ווי א שטיי־נער דאס די כותל המערבי זאל יורידיש אנערקענט ווערען אלס אונזערס אן אויס־שליסליך איינענטום? איז די זאך דער־וואס קורם כל וואלטען מיר מיט אזא טענה באמת אויפגערייצט געגען די יד מוסולמענער פון דער גאנצער וועלט, און באזונדערס וואלטען מיר עס "יובידיש" ניט געקענט אויפוויזען. (סתם אזוי אלס די מערב וואנד פון אונזער אמאליגען בית המקדש — איז איצטער שווער צו דיסקו־טירען, ווארום ווי באלד אזוי — וואלטען זיי דאך בעראפט אונז צוריק צו געבען בכלל דעם גאנצען פלאץ פון מקום המקדש דארטען וואו עס שטעהט איצטער דער באוואוסטער אמאר מעטשעטש...)

דאנעבען אונזער טענה אויף א רעכט צו קומען דאווענען דארטען אונגעשטערט דאס קענען מיר דערווייזען, דערזיף בע־ויצען מיר דאקומענטען פון די גאנץ אל־טע צייטען אז מען האט אונז קיינמאל ניט געשטערט. נישט מעהר וואס אין די אל־טע צייטען ווען עס זיינען געווען גאנץ וועניג אידען אין ארץ ישראל, איז פאר דאזיגע צייטען אין אלע ווייטע מאכט אויף דער קאמיסיע א גרויסען רושם, און דער פארזיצענדער, דער שווער לופגרען, בעט איהם צו אינ־פארמירען די דאטע פון דעם ספר. ער בעקומט א תשובה אז דאס דאזיגע ספר בעלאנגט צו א ערשטע "מדרשים". און שטאמט בערך נאך פון דעם פיערטען יאר־הונדערט...

אן אינטערעסאנטער עדות איז די קריסטין שארלאס הוסיי, אן ענגלישע אונ־טערטאנערין. זי וואוינט אין ירושלים מעהר דריסיג יאהר, און איז באשעפטיגט אלס גערטנערין אינ'ם גארטען פון ארום קריסטוס־קבר. זי פלעגט באזוכען דעם כותל־המערבי נאך מיט דרייסיג יאהר צו־ריק, און תמיד פלעגט זי זעהן ווי עלטערע אידען בענקלאך. דאס פלעגט זיין אין די אייגענע אויגען. איינמאהל אבער איז זי לעבט דער אידישער צר פאר דער גרופע מוגראבער. וואס האבען דארטען זייערע ליימענע הייזלאך אויסצובויען. פאר זיי שעהנערע און בעסערע הייזער. ערגעץ וואו אנדערש אין ירושלים, און דארטען אהין זאל איבערגעטראגען ווערען דער מוסולמענישער "וואקוף" (הקדש), כדי אז די אידען זאלען קענען פריי מאכען דעם צוטריט צו דער כותל המערבי, און זאלען האבען די מעגליכקייט צום פארברייטע־רען און פארגרעסערען דעם פלאץ פאר די מתפללים.

אט דאס איז עס די ליניע פון דער אידישער פארטיידיגונג דעם ענין פון דער כותל המערבי. מיר ווייזען אויף מיט דאס קומענטען דאס נאך אין די גאנץ אלטע צייטען האבען מיר געהאט דאס רעכט צו דאווענען דא אונגעשטערט. דאס אלץ ווערט דערווייזען דער קאמיסיע דורך אר־רישע ספרים און פון אלטע "פנקסים", עס ווערען אויך ארויסגערופען אלס ערות עלטערע מענשען פון ירושלים, אידען ווי אויך קריסטען, און יענע באשטעטיגען ווי אזוי מען פלעגט דאווענען ביים כותל המערבי מיט 50־40 יאהר צוריק.

פארלויפיג ווערען נאך אלץ אויסגע־הערט די עדות פון דעם אידישען צד. דער שלאנגען־ניפטיגער אראבישער אדוואקאט וכדומה. א צווייטער לדמן ווייסט וועגען "חינות" וואס די אידען זאגען ביי דער כותל המערבי אלע פרייטאג צו נאכט...

הרב עזיאל וועלבער איז איינער פון די די עדות צוקלאפט אלע די אלע לומדים, און בי געלעגענהייט ציטירט ער א שטע־לע פון'ם "תנא דבי אליהו": "די כותל המערבי איז פארבליבען, און די שונאים האבען איהר ניט געהעגט חרוב מאכען, ווייל די שכינה האט זיך פון איהר ניט אפגעטאן אפילו אויף קיין רגע". . . . די דאזיגע צימאטע מאכט אויף דער קאמיסיע א גרויסען רושם, און דער פארזיצענדער, דער שווער לופגרען, בעט איהם צו אינ־פארמירען די דאטע פון דעם ספר. ער בעקומט א תשובה אז דאס דאזיגע ספר בעלאנגט צו א ערשטע "מדרשים". און שטאמט בערך נאך פון דעם פיערטען יאר־הונדערט...

אן אינטערעסאנטער עדות איז די קריסטין שארלאס הוסיי, אן ענגלישע אונ־טערטאנערין. זי וואוינט אין ירושלים מעהר דריסיג יאהר, און איז באשעפטיגט אלס גערטנערין אינ'ם גארטען פון ארום קריסטוס־קבר. זי פלעגט באזוכען דעם כותל־המערבי נאך מיט דרייסיג יאהר צו־ריק, און תמיד פלעגט זי זעהן ווי עלטערע אידען בענקלאך. דאס פלעגט זיין אין די אייגענע אויגען. איינמאהל אבער איז זי אויפגעוועכט געווארען מיט עטליכע אחינגעקומען פרייטאג פארנאכט — דאס "קאפ" איז לויט ווי ער ווייסט — דאווענען דארטען די אידען בלויז אין אנדערטהאלבען...

דר. עליאש פרעגט איהם ווייטער צו וועט ניט זיין פאר איהם אן איבעראשונג אויב מען וועט איהם זאגען דאס די אי־דען גענעמען מיט עטליכע און צוואנציג יאהר צוריק, האט זי געזעהן דארטען א וועגטעל פון הלא מיט לייוועגט אין דער מיטען. דאס איז געווען א מחיצה צווישען די פרויען און די מאנסלייט. אז די כותל המערבי דארטען אהינקומען דאווענען נאך מיט אכט הונדערט יאהר צוריק. דער "מייניסטער" ענטפערט דערויף אז ער ווייסט ניט דערפון. דר. עליאש ווייזט איהם אן אראביש בוך פארפאסט פון דעם בעריהמטען דזעמאל פאשא, וואו די כותל המערבי ווערט כסדר דערמאהנט מיט'ן נאמען "כותל המערבי" און ניט אלס "אל בוראק" ער האט אבער דערויף אויך א תירוץ. דער טערק דזעמאל פאשא איז געווען א גרויסער אפיקורוס...

דער אראבישער צד בעט אויסצוהע־רען נאך איין עדות וועלכער דארף דריינ־גענד אבצופאהרען, און דאס איז דער וויצע־פארזיצענדער פונ'ם מוסלמענישען ראטה אין ביירום. אויך ער הויבט ניט אן צו וויסען דערפון דאס אידען זאלען קומען דאווענען צו דער כותל המערבי א חוץ ערשט זייט א יאהר צוויי. דער דאָ־זיגער עדות פארגאלאפירט זיך אביסעל אין זיינע פאטטשע שילדערונגען פון דעם פלאץ, און דר. עליאש פאקט איהם באלד ביי א בפירושען ליגען. יענער ווערט פאר־שעמט און געהט זיך צוריק אוועק מיט א פארלעגענעם שמייכעלן.

א מעהר וויכטיגען דאקומענט האט דער אראבישער צד פארגעשטעלט אינ'ם לעצטען דאנערשטאג. אייער קארעספאנ־דענט איז גראדע געווען דערביי, און האט געזעהן די שוטיגע פרייד אויף די גיס־טיגע פיפען פון אאוני אבדול האדי אל־אלמי, אין וועלכע דער קאמפאניע געגדיג זיך ערדליך וויפיעל עס איז ריכטיג די געשיכטע מיט'ן "אידישען פארלאנג אוועקצונעמען דעם אמאר־מעטשעט". שאוני אבדול האדי מיט זיין קאמפאניע האבען זיך דערביבער בעמיטהט צו פארטר־שען דעם רושם פון זייער אוועקפאהרען, און זיי האבען אראפגעבראכט אויף שנעל א געווזענענס עניפטישען מיניסטער, און זיי האבען איהם פייערליך פארגעשטעלט פאר דער קאמיסיע, צוזאמען מיט נאך עטליכע חשוב'ע דעלעגאטען זייערע פון אראק, אינדיען און יאווא.

כדי א דער "עפעקט" זאל זיין נאך "וואקוף" באציהט זיך אויך אויפ'ן ארט וואו די כותל המערבי אליין שטעהט. לויט דער בקשה פון דר. עליאש וועט דער שווייצאדישער קאמיסיע מיטגליעד הער בארראה געהן צוזאמען מיט די ארוואקאר־טען פון ביידע צדדים אין דער שעאריעה" און דארטען וועלען זיי נאכאנטראלירען די געזעצליכקייט און ריכטיגקייט פון דעם דאקומענט.

דער אראבישער צד נוצט אויך אויס דעם צייטווייליגען בעזוך פונ'ם דר. סענ־קעוויטש, דעם גרויס מופטי פון אלע מוסלעמענער וואס געפינען זיך אין די ירושלים־גרענעצען פון דער פוילישער רעפובליק.

דר. יאקוב שענקעוויטש האט פארגעגע־וואך פארברענגט עטליכע טעג אין ירושלים, אויף זיין צוריק־וועג פונם "עולה רגל" זיין קיין מעקקא. ער האט געהאט א

(פארזעצונג אויף: פיידזש 5)